

**6 RENT VANN OG GODE
SANITÆRFORHOLD**

INNSPILL 5/6
**RENT VANN,
RENT NØDVENDIG**

Innspill til hvordan Norge kan bidra til å nå bærekraftsmål 6 om rent vann og gode sanitærforhold til alle innen 2030

Forum for
Utvikling og Miljø

FIVAS

FORENINGEN FOR
INTERNASJONALE
VANNSTUDIER

INTERNASJONAL KVINNELIGA FOR
FRED & FRIHET

KIRKENS NØDHJELP
actalliance

Dette er innspill 5 i en serie innspill på Norges arbeid med de 6 bærekraftsmålene som skal behandles i FN i 2018.

Forum for utvikling og miljø er et nettverk av 50 norske organisasjoner.

Synspunkter og konklusjoner står for undertegnede organisasjoners regning og er ikke nødvendigvis sammenfallende med alle Forum for utvikling og miljø's medlemsorganisasjoners syn.

Utgitt av: Kirkens Nødhjelp, Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet, FIVAS - Foreningen for vannstudier og Forum for utvikling og miljø.

Publikasjonen er utgitt med støtte fra Norad

Design: Kord AS
Trykk: Nilz & Otto Grafisk AS

Forum for utvikling og miljø
Storgata 11, 0155 Oslo

forumfor@forumfor.no
Twitter: @ForumNorway
www.forumfor.no

6		5:6
	RENT VANN OG GODE SANITÆRFORHOLD	2018

Vanneffektivisering og toaletter – en nødvendighet

Vann er en forutsetning for alt liv. Vi bruker vann i landbruk og industri, til å drikke og vaske oss. Bærekraftsmål 6 sier at vi innen 2030 skal sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle. Tilgang på vann og trygge sanitære forhold er avgjørende for å nå en rekke andre bærekraftsmål, som likestilling, god helse, fredelige samfunn, redusert ulikhet og god utdanning.

Til tross for at det finnes nok vann til alle, mangler 844 millioner mennesker i dag tilgang til rent og trygt drikkevann¹. Nesten halvparten av jordens befolkning kan komme til å oppleve vannmangel i 2050. Klimaendringer, ekstremvær, miljødeleggelser, forurensning, befolkningsvekst og økt forbruk legger et voksende press på verdens allerede overutnyttede vannressurser. Om forbruket øker i samme tempo som nå, vil etterspørselen overstige de tilgjengelige vannressursene med over 40 % innen 2030.²

Klimaendringer er en av de viktigste driverne bak den forventede vannmangelen. Å overholde Parisavtalens mål er nødvendig for å sikre vann for alle. Samtidig må vi løse problemer med overutnyttelse og forurensning av vannet vi har. Landbruk og industri står for til sammen 90 % av det globale vannforbruket. Skal alle ha tilgang til vann innen 2030 må denne vannbruken effektiviseres.

30 % av verdens befolkning mangler et skikkelig sted å gå på do.³ Barn og kvinner rammes hardest av den sanitære krisen. Daglig dør over 2000 barn av diaré, flere enn av meslinger, malaria og aids til sammen.⁴ Drikkevann forurenset av avføring er en av hovedårsakene til diaré, underernæring og veksthemming blant barn. Manglende tilgang på et trygt sted å gå på do er en glemt krise, og får konsekvenser langt utover sykdom og smitte. For mange jenter betyr mangelen på et toalett et avbrutt utdanningsløp og en vanskeligere økonomisk fremtid. Likestillingslandet Norge bør gå i bresjen for å sikre gode sanitære forhold.

”

Å overholde Parisavtalens mål er nødvendig for å sikre vann for alle. Samtidig må vi løse problemer med overutnyttelse og forurensning av vannet vi har.

- 1 [FNs vannrapport, 2018.](#)
- 2 [FNs vannrapport, 2015.](#)
- 3 [WASHwatch. 2018. Sanitation map.](#)
- 4 [WHO/UNICEF. 2009. Diarrhoea: why children are still dying and what can be done.](#)

Norges vannavtrykk må reduseres

Det fins nok vann til alle, men vannet er økonomisk, sosialt og geografisk urettferdig fordelt. I 2025 vil 2/3 av verdens befolkning bo i land med moderat til alvorlig vannmangel. Hvert menneske trenger 100 liter vann daglig⁷, og for de som mangler vann er hver liter viktig. Da landbruket og industrien står for 90 % av det totale vannforbruket, er det her de store grepene må tas.

Alle varer og gjenstander har såkalt «iboende vann» – vann som gikk med til produksjonen. Vannavtrykk er et mål på hvor mye ferskvann som brukes og/eller forurenses som konsekvens av ulike menneskelige aktiviteter⁸. Det handler om vannet som kreves og/eller forurenses for å produsere et par bukser eller en bærbar PC. Norge er et importørland av de fleste varegrupper, og mange norske selskaper og investorer opererer i land hvor vann er en knapp ressurs. For å nå mål 6 må vi sikre at Norges vannavtrykk ikke hindrer menneskers tilgang på rent og trygt vann andre steder i verden.

Oljefondet

Oljefondet er verdens største statsfond og fondets investeringer kan ha både positive og negative konsekvenser for bærekraftsmålene. Oljefondet investerer i dag i flere selskaper med et negativt vannavtrykk. Nestlé og Coca Cola er for eksempel begge kjent for å tappe viktige grunnvannskilder, åpne fabrikker i tørkeutsatte områder og dumpe spillvann i naturen. Oljefondet er også en stor investor i gruvedrift, som forbruker enorme mengder vann og står for store utslipp av restmasse til hav, fjorder og elver.

Skal Oljefondet sette en høy standard for etisk og bærekraftig forvaltning, må investeringene ha et lavt vannavtrykk. I Oljefondets forventningsdokument om vannforvaltning kan vi lese at fondet forventer at selskaper adresserer bærekraftig vannforvaltning⁹. Men på grunn av manglende åpenhet om bruken av forventningsdokumentene, er det vanskelig å vite hva Oljefondet gjør i møte med selskapene. Fondet bør legge press på selskaper de investerer i for å få dem til å kartlegge og redusere sitt vannavtrykk. Mange steder er vann kostbart. Et lavt vannavtrykk vil derfor også være økonomisk bærekraftig.

Norske bedrifter må rapportere på deres vannavtrykk

Norske bedrifter som opererer i vannkrevende sektorer i regioner hvor vann er en knapp ressurs må også minimere sitt vannavtrykk. Skal Norge bidra til å nå mål 6, må myndighetene sikre at norske bedrifters virksomhet ikke går ut over menneskers rett på vann ved å stille krav om vanneffektivisering og rapportering. Norske bedrifter som bruker vannressurser i land der mennesker ikke har tilgang på vann til eget forbruk må offentliggjøre sitt vannforbruk og utslipp i vann i alle områder de opererer i, og rapportere om tiltak for vanneffektivisering i sine årsrapporter. For særlig vannintensive sektorer som gruveselskaper og annen utviklingsindustri må myndighetene stille tallfestede krav om effektivisering av vannbruk.

HVA ER VANNAVTRYKK?

- Det trengs vann for å lage alt vi spiser, kjøper, selger, har på oss og bruker.
- Vannavtrykk er et mål på hvor mye ferskvann som brukes og/eller forurenses som konsekvens av ulike menneskelige aktiviteter.
- Med kunnskap om direkte og indirekte vannavtrykk kan myndigheter, bedrifter og forbrukere forstå hvor vi får vann fra, hvor godt vannbruk er regulert og hvilke grep man kan ta for å redusere vannavtrykket¹¹.
- Globalt står landbruk og industri for 90% av det direkte vannforbruket. Husholdninger står for de resterende 10 %.

5 [World economic forum. 2018. The global risk report 2018.](#)

6 [FN. 2014. Water scarcity.](#)

7 [WHO. 2003. Domestic Water Quantity, Service, Level and Health.](#)

8 [Water Footprint. 2018.](#)

9 [NBIMs forventningsdokument om vannforvaltning.](#)

6		5:6
	RENT VANN OG GODE SANITÆRFORHOLD	2018

Viktig med økt forbrukerbevissthet om vann

Vårt forbruk av importerte varer har et stort og usynlig vannavtrykk, ofte i områder med vannutfordringer. Kun gjennom maten vi spiser bruker gjennomsnittsnordmannen 4 400 liter vann daglig. Vårt kjøttforbruk krever i snitt hele 681 183 liter vann per person i året¹⁰. Mye av dette vannet brukes i landene der fôrråvarene produseres. Denne informasjonen er imidlertid utilgjengelig for forbrukerne. Ved å innføre merking av varers vannavtrykk, blir det enklere for folk å ta valg som bidrar til å nå FNs bærekraftsmål. Økt bevissthet om vannavtrykk kan også øke oppslutningen om tiltak for vanneffektivisering og innsats for vanntilgang i utviklingsprosjekter.

Norge bør derfor:

- Kutte norske klimagassutslipp og øke støtten til klimatilpasning, i tråd med Parisavtalen.
- Styrke åpenheten rundt og implementeringen av Oljefondets forventningsdokument på vann, og innføre et uttrekkskriterie basert på vannforbruk.
- Stille tallfestede krav om effektivisering av vannbruk til norske bedrifter som opererer i vannintensive sektorer, og i land der tilgang på vann er en utfordring. Bedriftene må rapportere på vannavtrykk og tiltak for vanneffektivisering i sine årsrapporter.
- Innføre merking av importerte varers vannavtrykk.

VANNFORDELING FOR FRED

- Som en livsviktig og knapp ressurs spiller ferskvann en spesiell rolle når det gjelder krig og konflikt. Knapphet på rent vann fører ofte til lokale, regionale og internasjonale konflikter. Krig og konflikt fører igjen ofte til urettferdig vannfordeling. Vannkriser har de siste fem årene vært rangert som den femte største globale risikoen.⁵
- En innsats for rettferdig vannfordeling er avgjørende for å nå bærekraftsmål 16 om å fremme fredelige og inkluderende samfunn. Analyser av forventet økende konfliktnivå på grunn av manglende vannressurser, og demokratiske kanaler for beslutninger om vannfordeling innenfor og mellom samfunn, er nødvendig for å sikre tilgang til vann til alle og redusere muligheter for konflikt.

Tilgang til toalett

Delmål 6.2 sier at vi innen 2030 skal sørge for tilgang til tilstrekkelige og likeverdige sanitær-, hygiene- og toalettforhold for alle, med særlig vekt på behovene til kvinner og personer i utsatte situasjoner. Trygge sanitære forhold er en forutsetning for tilgang til rent vann, utdanning og god helse, og for å oppnå likestilling (mål 6, 4, 3 og 5). To milliarder mennesker bruker i dag drikkevann forurenset av avføring som følge av mangel på ordentlige toaletter.¹² Dette fører til diaré og ernæringsproblemer blant barn.

Mangel på gode sanitære forhold er særlig belastende for jenter og kvinner. Når jenter og kvinner må gå på do utendørs, står de i fare for å bli utsatt for sjikanering og seksuelle overgrep.¹³ Å gå på do blir en daglig utfordring. Jenter tvinges til å holde seg i opp mot 13 timer uten å tisse eller skifte bind. Dette får langvarige følger for deres seksuelle og reproduktive helse. Mangelfulle sanitærforhold gjør også at mange jenter blir hjemme når de har mensene, eller slutter på skolen når de kommer i puberteten. Når skoler installerer toaletter, øker jenters deltakelse med 11 %.¹⁴ Slik fremmer toaletter kvinners utdanning og deltagelse i arbeidslivet.

¹⁰ FIVH. 2017. [Vår vannkrevende mat.](#)

¹¹ [Water Footprint. 2018.](#)

¹² WHO. 2018. [Drinking-water.](#)

¹³ Fivas. 2017. [Vi har holdt oss lenge nok.](#)

¹⁴ [Central Asia Institute. 2014. World Toilet Day: Safe, Private Toilets at Schools Increase Girls' Enrollment.](#)

¹⁵ [GLAAS report 2017.](#)

¹⁶ Fivas. 2017. [Global nedprioritering av bistand til vann og sanitær.](#)

¹⁷ [Norad. 2017. Norsk støtte til utdanning.](#)

Til tross for at forbedrede sanitære forhold er nødvendig for å nå flere av bærekraftsmålene, er finansieringen av vann og sanitær langt fra tilstrekkelig for å nå målet innen 2030.¹⁵ Globalt har bistandsbudsjettet øremerket vann og sanitær sunket med 21 % siden 2012, og en stadig større del av jobben overlates til ikke-statlige aktører.¹⁶ Skal bærekraftsmålene nås trengs en kraftig opptrapping av innsatsen på sanitær-, hygiene- og toalettfronten nå.

Det er ikke vanskelig å bygge do

Den gode nyheten er at det ikke er spesielt vanskelig eller kostbart å bygge toaletter. Vannklosetter er ikke det eneste som duger, og ofte foretrekkes andre løsninger. Tørrklosett med kompostering, eller fullstendig tildekkede latriner er også fullgode løsninger, og kan bygges selv der vann- og avløpsinfrastrukturen ikke er fullt utviklet. Med komposteringstoaletter kan avføringen til og med bli til næringsrik jord, og bli en ressurs for jordbruket. Toalettangel er ikke et praktisk problem, men et spørsmål om kunnskap og prioriteringer.

Konsekvensene av toalettangel får lite oppmerksomhet. Toaletter og avføring er ikke særlig attraktive tema, og menstruasjon og intimhygiene er i de fleste kulturer tabubelagt i større eller mindre grad. Dersom problemene knyttet til dårlige sanitære forhold ties ihjel vil den nødvendige innsatsen utebli. Her trengs mer dosnakk og større engasjement.

Norge og andre giverland må sette toaletter på agendaen i internasjonale fora for å øke bevisstheten rundt farene knyttet til toalettangel og for å legge press på nasjonale myndigheter. Samtidig kan Norge bidra til finansiering av toaletter, gjerne i sammenheng med bistand innen eksisterende satsingsområder. Norge ga i 2016 3,2 milliarder kroner i utdanningsbistand.¹⁷ Dårlige toalettfasiliteter hemmer elevenes læring og fører til unødvendig sykdom. Sanitet nedprioriteres ofte lokalt. For å styrke effekten av utdanningsinnsatsen bør derfor en del av midlene som går til å bygge skoler øremerkes til toaletter. Et toalett kan utgjøre en stor forskjell. For å nå målene om rent vann, god helse, utrydde feilernæring, god utdanning for alle og likestilling mellom kjønnene, trengs flere skikkelige doer.

Norge bør derfor:

- I den varslede handlingsplanen for bærekraftsmålene sette fokus på trygge sanitærforhold for alle, med øremerkede bevilgninger over statsbudsjettet.
- Inkludere økt satsning på vann, sanitær og hygiene (WASH) i den kommende humanitære strategien.
- Ha jevnlig dialog med mottakerland av norsk bilateral bistand om status på tilgang til sanitære tjenester, og synliggjøre den glemte krisen ved å sette toalett-tilgang på agendaen i relevante internasjonale fora og i samtaler med giverland.

HVA SKILLER EN DÅRLIG DO FRA EN AKSEPTABEL DO?

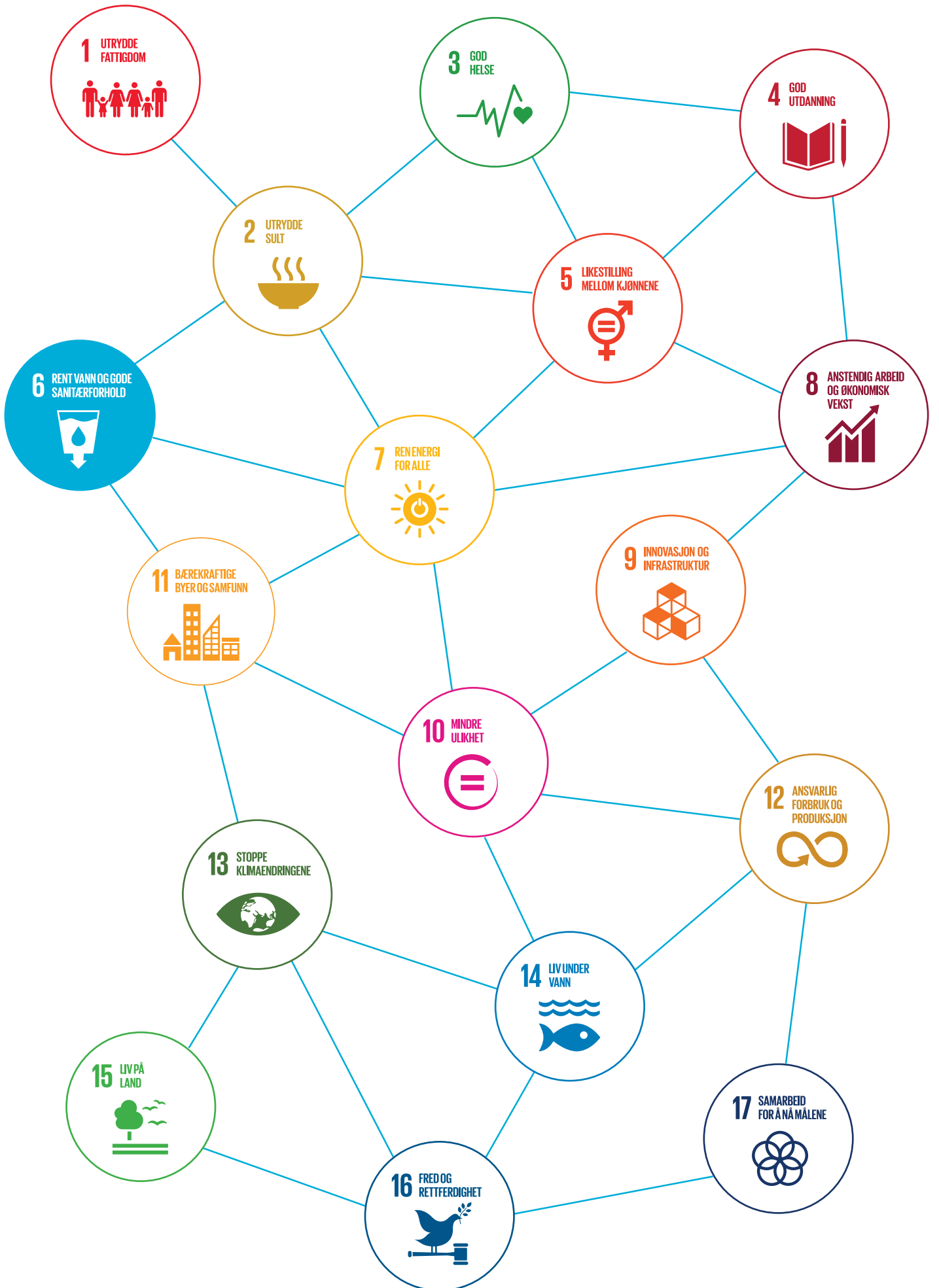
- Dårlig do: Utendørs i åpent landskap. Bøtte. Do over åpent vann. Latrine som ikke leder bort avføringen. Do som ikke er trygg med tanke på angrep og overgrep. Do uten muligheter for håndvask.
- Akseptabel do: Vannklosett knytta til kloakksystem, septiktank eller tett hull i bakken. Tørrklosett med kompostering. Latrine koblet til tett og fullstendig dekket hull i bakken. Man må alltid kunne vaske hendene med såpe etter å ha vært på do.
- Toalettene må tilpasses lokal kultur – ikke alle foretrekker sete med doring, og noen kulturer har større behov enn andre for å skille mellom kjønn eller familie.

There is an urgent need to prioritise provision of clean water for all the people of the world since as many as 844 million are lacking access to this fundamental human right. Industry and farming make up 90 % of the world's water consumption today, while private consumption counts 10 %. Therefore it is imperative that industry worldwide take action for effective reduction of water consumption in production as well as reporting this in their annual reports.

We note with concern that 30 % of the world's population does not have access to healthy sanitation. This especially affects the lives of women and children. Every day 2000 children die of diarrhea, often as a result of drinking water contaminated by stool coming from unsafe sanitation systems. Safe, private toilets increase girls' enrollment in schools by 11 %. Construction of safe sanitation systems are therefore key to reach goals 3, 4 and 5.

Klipp ut og ta med til FN

RENT VANN OG GODE
SANITÆRFORHOLD

*Om vannforbruket øker
i samme tempo som
nå, vil etterspørselen
overstige de tilgjengelige
vannressursene med
over 40 % innen 2030.*